

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ตามความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณร ๒) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ ต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง มุ่งศึกษา ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ตามความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง รวม ๖ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเชิงอนุมาน คือ สถิติทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (f-test) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์สถิติสำเร็จรูป ผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ได้ผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุ จำนวน ๒๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๖๕ อายุระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๒๘ มีพรรษาระหว่าง ๖-๑๐ พรรษา จำนวน ๑๔๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๓๐ วุฒิการศึกษาสามัญ ส่วนใหญ่ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๐๐ วุฒิการศึกษาทางธรรม ส่วนใหญ่วุฒิการศึกษานักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๘๐ วุฒิการศึกษาทาง

เปรียญธรรม ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๒๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๖ ส่วนใหญ่เป็นวัดใน
อำเภอวิเศษชัยชาญ จำนวน ๗๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๖๘ ตามลำดับ

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง

ผลการวิเคราะห์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า
พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ด้านการ
ปกครอง ด้านการศาสนศึกษา และ ด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับปานกลาง ๓ ด้าน คือ ด้าน
การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เมื่อพิจารณา
เป็นรายด้านแล้ว สรุปได้ดังนี้

๑) ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆา
ธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$
= ๓.๖๘, S.D.=๐.๗๗) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์ ด้านการปกครอง สูงที่สุดในหัวข้อ “การบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ
รายจ่าย ให้เป็นไปด้วยดี” รองลงมาคือ “การควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรในการปกครองให้สงบ
เรียบร้อย” และ น้อยที่สุดคือ “การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลง
นิคหกรรม”

๒) ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆา
ธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการศาสนศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
($\bar{X}$ = ๓.๕๓, S.D.=๐.๘๖) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาอยู่ในระดับสูงที่สุดในหัวข้อ “การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการ
เรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง” รองลงมาคือ “ยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอน
พระปริยัติธรรม และครูพระสอนศีลธรรม ให้มีขวัญและกำลังใจ” และน้อยที่สุดคือ “การสรรหาและ
พัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี”

๓) ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆา
ธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ
ปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๑๒, S.D.=๑.๑๒) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพใน
การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับสูงที่สุดในหัวข้อ “การเป็นครูช่วยสอน
วิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิสุทธิพุทธ” รองลงมาคือ “การจัดตั้งโรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ” และน้อยที่สุดคือ “การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์”

๔) ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34, S.D.=0.56$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับสูงที่สุดในหัวข้อ “การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนทั่วไปโดยให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ” และหัวข้อ “จัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์ เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ” รองลงมาคือ “เปิดอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ” และน้อยที่สุดคือ “การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์”

๕) ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการสาธารณูปการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65, S.D.=0.85$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปโภคอยู่ในระดับสูงที่สุดในหัวข้อ “การควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด” และหัวข้อ “การจัดระบบสาธารณูปโภคภายในวัดเช่น น้ำประปา ไฟฟ้าให้เรียบร้อย” รองลงมาคือ “การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์” และน้อยที่สุดคือ “การแต่งตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปโภค”

๖) ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34, S.D.=0.50$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับสูงที่สุดในหัวข้อ “จัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา” รองลงมาคือ “การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีภัย เป็นต้น” และน้อยที่สุดคือ “การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น”

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณรที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง สรุปสมมติฐาน ได้ดังนี้

๑) อายุ พบว่า พระภิกษุ สามเณร อายุต่างกันมีความคิดเห็นประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า พระภิกษุ สามเณร อายุต่างกันมีความคิดเห็นประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน

๒) วุฒิกศศึกษาสามัญ พบว่า พระภิกษุ สามเณร วุฒิกศศึกษาสามัญต่างกันมีความคิดเห็นประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน

ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า พระภิกษุ สามเณร วุฒิกการศึกษาสามัญต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน

๓) วุฒิกการศึกษาทางธรรม พบว่า พระภิกษุ สามเณร วุฒิกการศึกษาทางธรรมต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า พระภิกษุ สามเณร วุฒิกการศึกษาทางธรรมต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน

๔) วุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า พระภิกษุ สามเณร วุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า พระภิกษุ สามเณร วุฒิกการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน

๕) วัดในเขตอำเภอ พบว่า พระภิกษุ สามเณร วัดในเขตอำเภอต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า พระภิกษุ สามเณร วัดในเขตอำเภอต่างกันมีความคิดเห็น ประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณรที่เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง สรุปได้ดังนี้

พระภิกษุและสามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง พอสรุปได้ดังนี้

ปัญหา อุปสรรค

๑) ด้านการปกครอง จากแบบสอบถาม ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในด้านการปกครอง มากที่สุดคือ “เจ้าอาวาสบางรูปไม่เปิดใจรับฟังข้อเสนอแนะของพระภิกษุ-สามเณร” จำนวน ๘๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๖ รองลงมาคือ “ขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัด” จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ และน้อยที่สุดคือ “ไม่มีการประชุม ปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม” จำนวน ๕๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓

๒) ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในด้านการศาสนศึกษา มากที่สุดคือ “ไม่ค่อยสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร” จำนวน ๘๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๐ รองลงมาคือ “พระภิกษุ-สามเณร นิยมเรียนทางโลก

มากกว่า” จำนวน ๖๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๘ และน้อยที่สุดคือ “รัฐบาลและคณะสงฆ์ก็ไม่ได้สนับสนุนอย่างเต็มที่” จำนวน ๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในด้านการศึกษสงเคราะห์ มากที่สุดคือ “ทุนไม่ค่อยมี ต้องหาตนเอง” จำนวน ๙๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖ รองลงมาคือ “ขาดสถานที่ทางการศึกษา” จำนวน ๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑ และน้อยที่สุดคือ “ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถ” จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖

๔) ด้านการเผยแผ่ พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในด้านการเผยแผ่ มากที่สุดคือ “ชาวบ้านที่มีความสนใจและตั้งใจฟังธรรมจึมน้อย” จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๒ รองลงมาคือ “ประชาชนไม่มีเวลาในการจัดกิจกรรมระหว่างวัดและชุมชน” จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ และน้อยที่สุดคือ “ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน” จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๓

๕) ด้านการสาธารณูปการ พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในด้านการสาธารณูปการ มากที่สุดคือ “ขาดปัจจัยในการทำนุบำรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่” จำนวน ๙๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐ รองลงมาคือ “ชาวบ้านชอบดูมหรสพมากกว่าการทำบุญก่อสร้าง” จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐ และน้อยที่สุดคือ “ชาวบ้านก็ตำหนิว่าไม่รู้จักเสร็จเสียที” จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ มากที่สุดคือ “การช่วยเหลือในด้านต่างๆแก่ประชาชนมีน้อย” จำนวน ๙๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๖ รองลงมาคือ “การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์จึมน้อย” จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐ และน้อยที่สุดคือ “ไม่มีศูนย์ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายในวัด” จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๒

ข้อเสนอแนะ

๑) ด้านการปกครอง พบว่า ข้อเสนอแนะ ในด้านการปกครอง มากที่สุดคือ “เจ้าอาวาสต้องมีการประชุม ปรีชาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม” จำนวน ๘๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ รองลงมาคือ “เจ้าอาวาสควรจะมีใจรับฟังความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร” จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ และน้อยที่สุดคือ “เจ้าอาวาสที่ดีต้องยึดหลักความยุติธรรม คือปกครองด้วยความเที่ยงธรรมเสมอภาคกัน และต้องมีเมตตาธรรมต่อผู้ใต้ปกครอง” จำนวน ๓๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕

๒) ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ข้อเสนอแนะ ในด้านการศาสนศึกษา มากที่สุดคือ “ต้องให้ความสนใจ สนใจเกี่ยวกับ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุสามเณร” จำนวน ๙๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๑ รองลงมาคือ “ต้องให้ความสำคัญสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้เรียนและผู้สอน” จำนวน ๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑ และน้อยที่สุดคือ “การจัดการ

เรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ต้องมีความเหมาะสม” จำนวน ๒๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๑

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ข้อเสนอแนะ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ มากที่สุดคือ “ควรมีการจัดหาทุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งรัฐบาลและเอกชน ” จำนวน ๘๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๕ รองลงมาคือ “ควรจัดหาสถานที่ในการศึกษา” จำนวน ๗๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐ และน้อยที่สุดคือ “ควรจัดหาบุคลากรในการดำเนินงาน และครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถ” จำนวน ๒๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๐

๔) ด้านการเผยแผ่ พบว่า ข้อเสนอแนะ ในด้านการเผยแผ่ มากที่สุดคือ “ควรสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจและตั้งใจฟังธรรม” จำนวน ๙๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๗ รองลงมาคือ “ควรจัดกิจกรรมที่ให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอน” จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๒ และน้อยที่สุดคือ “ควรมีการติดต่อประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน อย่างเป็นรูปธรรม” จำนวน ๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๖

๕) ด้านการสาธารณูปการ พบว่า ข้อเสนอแนะ ในด้านการสาธารณูปการ มากที่สุดคือ “ควรมีการจัดหาทุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งรัฐบาลและเอกชน” จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑ รองลงมาคือ “ควรมีทางรัฐ มาช่วยสร้าง และดูแลซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ วัตถุภายในวัด” จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐ และน้อยที่สุดคือ “ควรจัดทำรายรับ –รายจ่าย ในการสร้างถาวรวัตถุ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถตรวจสอบได้” จำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๔

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ข้อเสนอแนะ ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ มากที่สุดคือ “ควรมีการติดต่อประสานงาน กับหน่วยงานต่างๆ เพื่อช่วยในการให้ความช่วยเหลือแก่สังคม” จำนวน ๘๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๖ รองลงมาคือ “จัดสร้างสถานที่สำหรับช่วยเหลือผู้ประสบภัย” จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๒ และน้อยที่สุดคือ “อบรมสั่งสอน และให้ความรู้สั่งสอน กับผู้ที่มีปัญหาเสพติด และอบายมุขต่างๆ” จำนวน ๑๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕.๖

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยระดับความคิดเห็นของพระภิกษุและสามเณร ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง เกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ทั้ง ๖ ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมทั้ง ๖ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้าน

การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหากมล โปร่งใจ (ขนติธโร)** ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในเขตอำเภอ ป่าซางมีประสิทธิภาพในการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง^๑

๑) ด้านการปกครอง จากการศึกษา พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ยกเว้นเรื่อง การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติความขัดแย้ง หรือลงนิคหกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์ กฤษณ์รัตน์ สุมะโร** ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลจากการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ และ ๓.๕๔ ตามลำดับ^๒

๒) ด้านการศาสนศึกษา จากการศึกษา พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการศาสนศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะเรื่อง การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนันทธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **คุณ โทชน์ และเทพพร มั่งธานี** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม ของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยที่

^๑พระมหากมล โปร่งใจ (ขนติธโร), “ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ อำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน”, **รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^๒พระครูสังฆรักษ์ กฤษณ์รัตน์ สุมะโร, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

เกี่ยวข้องกับด้านการศึกษา พบว่า วัดสามารถรักษารูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มุ่งผดุงพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนาโดยตรง^๓

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จากการศึกษา พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ยกเว้นเรื่อง การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระคำไข คมภิรานนโท** ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพในการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอนของวิทยาลัยสงฆ์นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง การจัดหลักสูตรเป็นไปตามนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ แต่บุคลากรยังขาดทักษะ และประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนเน้นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมตามแผนการสอน การวัดผลเน้นประเมินผล ตามสภาพความเป็นจริงวิเคราะห์ผลการประเมิน เพื่อใช้ในปีต่อไปอย่างไรก็ตามยังขาดแคลน สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยีที่ทันสมัย และการนิเทศการสอนอย่างต่อเนื่อง^๔

๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษา พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นเรื่อง การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนทั่วไปโดยให้ตั้งอยู่ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ และการจัดหาหนังสือให้พระสวดมนต์ เพื่อผู้รักษาศีลฟังธรรมไว้เพียงพอ อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดของ **พระยุทธนา รมณิธมโม** ได้กล่าวว่า การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง^๕

^๓คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖, (อิตสานา).

^๔พระคำไข คมภิรานนโท, “ประสิทธิภาพในการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอนของวิทยาลัยสงฆ์นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, **ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^๕พระยุทธนา รมณิธมโม (แก้วกัณหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, หน้า ๑๑๕.

๕) ด้านการสาธารณสุขปลูก การจากการศึกษา พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ด้านการสาธารณสุขปลูก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระธวัชชัย จารุธมโม (ศรีสุข)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแซง จังหวัดสระบุรี” ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านสาธารณสุขปลูก พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก^๖

๖) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ จากการการศึกษา พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่าประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ยกเว้นเรื่อง การจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา และการบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร)** ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอยุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” ผลจากการวิจัยพบว่า ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอยุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๒.๙๖ เมื่อพิจารณาแต่ละข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกข้อ ยกเว้น เรื่องการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชรา และเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น ซึ่งอยู่ในระดับน้อย^๗

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ตามความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และวัดในเขตอำเภอ แตกต่างกัน มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

๑) พระภิกษุ กับ สามเณร มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน ในด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

^๖พระธวัชชัย จารุธมโม (ศรีสุข), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแซง จังหวัดสระบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๑.

^๗พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอยุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๑.

๒) พระภิกษุ สามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓) พระภิกษุ สามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี พรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔) พระภิกษุ สามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี วุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่ต่างกัน

๕) พระภิกษุ สามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี วุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่ต่างกัน

๖) พระภิกษุ สามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน ในด้านการปกครอง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๗) พระภิกษุ สามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี วัดในเขตอำเภอ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน

สรุป อภิปรายผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวัดในเขตอำเภอ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญต่อการกำกับดูแล ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของวัดให้เหมาะสม ไม่เคร่งครัดเกินไปหรือหย่อนยานเกินไป การปกครองเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและภิกษุสามเณร ถ้าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมในปัจจุบันเป็นบรรทัดฐานเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมณะ การให้ความเคารพกันตามลำดับความอาวุโส

๒) ควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณให้เกิดการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ต่างๆ ภายในวัด เพื่อให้ทราบจำนวนครุภัณฑ์ต่างๆ ภายในวัด อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้ทรัพยากร ภายในวัดต่อไป

๓) ควรกำหนดกรอบเวลาที่ชัดเจนในการบริหารงานหรือการประชุมทุกครั้ง เพื่อให้การทำงานเป็นระบบและสามารถรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างรวดเร็วตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงได้

๔) ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในแผนกธรรม บาลี สามัญ และความรู้เทคนิควิธีการในด้านอื่นๆ อันจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และคุณภาพการศึกษา เพราะเมื่อพระภิกษุ สามเณร มีความรู้ก็จะทำให้การกิจการต่างๆ ของคณะสงฆ์ดำเนินไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

๕) ควรให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นพิเศษเพราะถือว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดและมีผลต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาภายในวัด ซึ่งหากวัดใดมีการจัดการที่ดี มีความสะดวกเอื้อต่อการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ญาติโยมก็จะนิยมเข้าวัดนั้น ซึ่งหากมีญาติโยมหรือผู้มีจิตศรัทธาเข้ามาในวัดมาก ก็จะทำให้วัดมีความเจริญตามไปด้วยเช่นกัน

๖) ควรให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้มีส่วนในการกำหนดหรือการออกข้อบังคับในการปกครอง เพื่อทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารหรือเพื่อให้ผู้บังคับและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีการปกครองอย่างเรียบร้อย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

๑) ควรเอาใจใส่ต่อคำสั่ง ระเบียบ กฎกติกาต่างๆ ที่ควรปฏิบัติเช่น การส่งเสริมการศึกษาของสงฆ์โดยการให้คำแนะนำแก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ให้

๒) ควรจัดประชุมและกำหนดนโยบาย มอบหมายภาระงาน และขอความร่วมมือกันในการทำงาน โดยเน้นเรื่องการปกครองการปฏิบัติตน ของพระภิกษุสามเณรให้เหมาะสมแก่สมณะ การให้ความเคารพกันในหมู่คณะสงฆ์ ตามลำดับพรรษา

๓) ควรกำกับ ดูแล และติดตามประเมินผล การบริหารงานคณะสงฆ์ในระดับเจ้าอาวาส ให้เข้มข้น และต่อเนื่อง เพราะการศึกษาของคณะสงฆ์หากไม่ต่อเนื่องแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบทั้งหมด

๔) ควรสอดส่องและเอาใจจริงต่อการลงโทษตามพระธรรมวินัยและการบังคับใช้ กฎ คำสั่ง ระเบียบ กติกาต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัดและจริงจัง หากเหนือกว่าอำนาจหน้าที่ของตน ก็ควรส่งเรื่องให้ผู้บริหารที่สูงกว่าดูแลหรือวินิจฉัยลงโทษต่อไป

๕) คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนคือ หลักสูตรต้องปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน เช่น ไม่ต้องเน้นการจดจำหัวข้อธรรมที่พิสดารจนเกินไป แต่ให้นักเรียนได้สามารถวิเคราะห์หลักธรรม เป็นต้น

๖) ในปัจจุบันเป็นพระภิกษุและสามเณรนั้น มีจำนวนลดลงในแต่ละปี โดยอาจจะหาวิธีการต่างๆเข้ามาสนับสนุน เช่น การให้ทุนการศึกษาจนจบระดับปริญญาตรี แก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน เป็นต้น

๗) ควรเชื่อมโยงงานด้านการศึกษาเข้ากับงานด้านสาธารณประโยชน์ เช่น การส่งเสริมอาชีพแก่ชาวบ้าน เป็นต้น เมื่อเขามีรายได้เสริม ก็จะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น มีกำลังทรัพย์ในการทำบุญ เมื่อระดมทุนเพื่อการจัดการศึกษาก็จะสามารถทำได้ง่ายขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒) ควรศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านต่างๆ ทั้ง ๖ ด้าน

๓) ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์ประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้านในจังหวัดอื่นๆ

๔) ควรได้ศึกษาวิจัยบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน ของเจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาดีเด่น

๕) ควรได้ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระสังฆาธิการในภาคอื่น ๆ

๖) ควรศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง

๗) ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการในบทบาทของพระสงฆ์

๘) ควรจัดงบประมาณ สร้างหน่วยงาน ที่มีศักยภาพประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์พระสงฆ์ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้องค์กรเอกชนหรือองค์กรของรัฐบาลสนใจไปผลิตเป็นสื่อ นำไปทำภาพยนตร์ในเชิงบูรณาการ เพื่อให้นักเผยแผ่และผู้ศึกษาตลอดจนองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มวลชนชาวโลกต่อไป